

Betekenis van figuren en kleuren in de heraldiek / R.H. Postma

Inleiding

Wanneer men naar een wedstrijd kijkt, valt op dat de deelnemers van de deelnemende partijen verschillende kleuren dragen. Dat is maar goed ook want anders weten de spelers in het vuur van het spel niet wie bij wie hoort. Zo was het ook in de tijd van de riddertoernooien. Door het dragen van verschillende wapens en kleden kon men zien wie lid van welke partij was.

Hier zijn we in feite bij de essentie van de heraldiek aangeland: de heraldiek is een middel om je te onderscheiden: wie hoort bij wie? Dat kan met kleuren en met symbolen. Aan kleuren en symbolen wordt vaak een diepere betekenis toegedicht. Over die symboliek gaat dit hoofdstuk.

Oersymbolen?

Tegen het einde van de 14de eeuw verschenen de speelkaarten in Europa. De monnik Ingold vertelt in zijn boek *Das Guldin Spil* dat ze in 1472 naar Duitsland zijn gebracht door soldaten die rond 1310 in het gevolg van keizer Hendrik VII terugkeerden.

Er verschenen op de Duitse kaarten vier symbolen waarvan de oorsprong moeilijk te herleiden is: harten, bellen, bladeren en eikels. Ze zouden zich hebben ontwikkeld uit de bekers, munten, stokken en zwaarden van de Italiaanse kaarten. Er wordt wel gezegd dat ze de jaargetijden voorstellen; harten voor de lente, bellen voor de zomer, bladeren voor de herfst en eikels voor de winter. We gebruiken nu: Harten, Klaveren, Ruiten en Schoppen. Deze figuren schijnen in Frankrijk ontstaan te zijn.

In de heraldiek is rood een hoofdkleur: harten en ruiten zijn rood. Ruiten zou de punt van een lans of speer zijn. Als je die in het hart steekt, komt er bloed tevoorschijn. Dit zijn dan symbolen van leven en dood. Vandaar de kleur rood die hier is toegepast.

Freija

De schoppen is een blad van de lindeboom, een oud Germaans symbool. Freija was bij de Germanen de godin van de vruchtbaarheid. Zij rustte tijdens haar reizen in de takken van een lindeboom. Volgens oud gebruik werd er vroeger een lindeboom geplant als er een baby werd geboren. Zolang het de linde goed

ging, ging het de baby ook goed. De linde trekt zijn kracht uit de aarde, de zwarte grond. De linde vinden we nu nog wel als levensboom in de bovenlichten van sommige deuren. De klaver is tevens een symbool van groei en vruchtbaarheid. Zij groeit uit de aarde en is voedsel voor dieren. Zo zouden de tekens van de speelkaarten dan symbolen zijn van leven een dood: vruchtbaarheid en wasdom.

Symboliek van kleuren

Kleurensymboliek is afhankelijk van tijd, land, cultuur, traditie en van plaatselijke omstandigheden. In het Missale Romanum (1570) kregen kleuren een specifieke betekenis waardoor men personen als Maria en Jezus gemakkelijker kon herkennen of om liefde, lijden of heiligheid uit te drukken. Kleur hielp zo mee om de afbeeldingen op mozaïeken, muurschilderingen, schilderijen, beelden, iconen en gebrandschilderde ramen te begrijpen.

Rood

Rood is de kleur die het meeste effect heeft op de mens. Dat komt doordat onze voorouders vooral van vruchten leefden. Omdat rijpe vruchten rood zijn, is de mens gevoelig voor deze kleur. Ook omdat rood de kleur van bloed en van vuur is, valt ze zo op. Rood trekt zo sterk de aandacht dat het overal gebruikt wordt als een signaalkleur. Denk maar aan verkeerslichten, verkeersborden, achter- en remlichten, het rode teken op de warmwaterkraan.

Rood is de kleur van leven, van warmte en daarom de kleur van de liefde en de hartstocht.

In de Middeleeuwen was rood de kleur van de zonde en van vernietigend geweld. De duivel was daarom rood. Roodharige vrouwen werden gemakkelijk van hekserij verdacht en op de brandstapel geworpen. Priesters droegen rode gewaden als bescherming tegen duivelse krachten.

Geel

Ze bevat het meeste licht van alle kleuren. Doordat het zo opvallend is, wordt geel vaak gebruikt als signaalkleur. Zo is een ambulance geel van kleur. Geel wordt verbonden met de zon, met licht en leven. Geel hoort ook bij Pasen, bij paaskuikens en dat betekent: nieuw leven.

In de Middeleeuwen werd geel vaak in verband gebracht met haat en vijandschap. Geel is ook de kleur van de wijsheid, groot denkvermogen en hoge intelligentie. Ze activeert de hersenen en zet aan tot werkzaamheid. Geel is de kleur van creativiteit, stimuleert de fantasie en is goed tegen neerslachtigheid.

Groen

De geschiedenis van de mens begon in het groen, in het bos en op de weiden. Daarom is deze kleur voor ons veilig en rustig. Omdat groen staat voor veiligheid, is het ook het de onderste kleur van het verkeerslicht. Mededelingen die naar veiligheid en dienstverlening verwijzen, zijn groen. Denk maar aan het signaleren van nooduitgangen en eerstehulpstations bijvoorbeeld.

In de Katholieke Kerk wordt gedurende een aantal weken na Driekoningen een groen liturgisch gewaad gedragen. Met deze kleur wordt uitdrukking gegeven aan de hoop en de terugkerende vruchtbaarheid van de natuur.

Groen is echter een rare kleur: enerzijds is het de kleur van de natuur en van de veiligheid en anderzijds is het de kleur van vergif en griezelige gedachten. Groen wordt vaak in verband gebracht met negatieve zaken. Groen wordt verbonden met alles wat niet-menselijk is (Draken, buitenaardse wezens)

Dat groen een tweeslachtige kleur is, is ook al te merken in het oude Egypte waar de god Osiris, die groen als kleur had, zowel de heerser van het dodenrijk was als de god van de vruchtbaarheid. Vroeger was groen de kleur die gebruikt werd voor een bruidsjacon, omdat groen vereenzelvigd werd met vruchtbaarheid.

Blauw

Blauw is een koele, rustige en neutrale kleur. Het werkt kalmerend en verzachtend. Het is de kleur van sprookjes en fabels. Blauw is ook de kleur van de hemel. In alle tijden en alle culturen is de blauwe hemel de verblijfplaats van de goden en de godinnen. In de klassieke oudheid was blauw de kleur van

de oppergod en dus een bovenaardse kleur. Later werd dit dan de kleur van de adel, omdat iedereen vond dat deze verheven waren boven het gewone volk.

Vroeger dacht men dat blauw ook de kracht had om kwade machten te verdrijven, daarom werden de deuren en de luiken van de huizen vaak helblauw geverfd. Blauw wordt over de hele wereld gebruikt als kleur voor openbare mededelingen, pictogrammen en verkeersborden. Wit op blauw is de beste combinatie voor teksten en mededelingen die op afstand gelezen moeten kunnen worden.

Wit en zwart

Wit is de optelsom van alle kleuren samen. Wanneer licht op een voorwerp valt en dit licht wordt volledig teruggekaatst, dan zien wij dit voorwerp wit. Bij zwart is het net omgekeerd. Wanneer er licht valt op een voorwerp en dit voorwerp kaatst geen licht terug, dan zien wij het voorwerp zwart. Puur zwart is dus in feite onzichtbaar.

Wit neemt geen warmte op en straalt geen warmte uit.

Zwart betekent nacht, duisternis en levenloosheid, het wordt daarom in de meeste landen als rouwkleding gedragen. Zwart als rouwkleur wordt tegenwoordig vervangen door grijs.

<i>Symbol</i>	<i>Betekenis</i>	<i>o.a. bij familie:</i>
Aar	vruchtbaar, gelukkig ondernemen, embleem van oogst, vrede, welvaart en het dagelijkse brood	Siccama, Doma, Bierma. Udding, Roggenkamp
Adelaar	macht en heerschappij, zonnedier	Welt, [van] Heemstra
Anker	Chr. symbool, betekenis: hoop. Tevens scheepvaartembleem	Mancadan, Spreen Brouwer, Hucklenbruch
Balk	hechtheid, steun, kracht, sterk van karakter	Hoppinck, Holman
Bloem	symbool van het leven	Boelens, Eppinga, Blaupot
Bok	taaie weerstand, behendigheid, snelheid, scherpzinnigheid	Coenders, Bokma de Boer
Boom	Eenheid	Robles, Von Eichstorff, Bouritius
Burcht	Verdediging	Van Slooten, Rodenburg
Bijenkorf	Vlijt	Uding, De Jong
Bijl	Werkzaamheid en vlijt	Aalsma, Alzum, Hooghiem
Degen	Vrijheid	Aldershof, Cluiving, Wijbenga
Drieberg	teken van grondbezit, tevens reinheid, afhankelijkheid	Kromhout, Van der Meer
Druiventros	Wijnbouw, vruchtbaarheid, overvloed	Mancandan, Van Wijngaarden
Duif	Vrede, verzoening, eenvoud, onschuld en zuiverheid.	M♦ller, Duijff Knottnerus
Eenhoorn	Dapperheid, strijd lust	Humalda
Eikel	Bosbezit	Teijens, Siccama
Everzwijn	Vrijheid, ongebreidelde kracht	Bergsma
Gans	Waakzaamheid	Bolhuis, Dijkstra

Granaatappel	vruchtbaarheid en eensgezindheid	Bouricius, Quintus
Griffioen	Scherpzinnigheid en overleg	Stellingwerff, Bolt
Haan	Waakzaamheid	Broersma, Glinstra, De Haan
Haas	Snelheid, vruchtbaarheid	Van der Veen, Hazelhof
Halve adelaar	(of Friese adelaar) rechtssymbool	Zeer vele
Hand	(voorkomend uit een wolk) kracht, trouw, vlijt, onschuld	Hania, Hanje
Hart	zuivere rechtspraak, ook recht op vrije jacht	Douma, Donia
Hoefijzer	magische kracht, geluk (bijgeloof)	Smeding, Dijkstra
Hond	waakzaamheid, trouw, afhankelijkheid	[Hora] Siccama, Scheltinga, Barel, Jeppema, Te Nijenhuis,
Hoorn	overvloed, rijke zegen en onvergankelijk geluk	Bonnema
Horens	ossen- of buffel: als helmteken: doodsverachting, strijdlust, kracht	Eizema
Hulst	Boetvaardigheid	Linthorst Homan
Jachthoorn	kenteken van de jacht en van roem	De Jager, Van Horn
Kaars	Het tijdelijke	Van den Belt
Keper	(of chevron) hechtheid, steun, kracht	Douma, Te Nijenhuis, IJsselmuiden,
Klaverblad	oprechtheid, hoop, maar ook weidebezit	Siccama, vele andere, Buwalda, van Loo
Knol	groei-kracht, levenskracht	Woldring, Knol
Koe	kracht, dienstbaarheid	Buma, Bontekoe, Hamming
Kookpot	Gastvrijheid	Potter
Krans	(blader- of bloemen) vreugde, eer en trots	Laurmann
Kruis	(ruim 800 soorten) symbool van het Christelijk geloof	M♦ller, Kruis, Meertens
Lam	zachtmoedigheid en geduld, reinheid en onschuld	Lambergen, Blink, Westerdijk
Leeuw	Dapperheid en moed	Lewe van Aduard, Leemhuis, Minnema
Lelie	(Franse) Maria-symbool, onschuld, reinheid, onthouding	Hut, Van Dekema
Lindeboom	tederheid, zachtheid, bekoorlijkheid	Lindeboom
Meerblad	(plompeblad) waarheid en trouw	Luinstra
Melusine	(zeemeermin met dubbele staart) moederliefde, maagdelijkheid	Lusignan, koningen van Armeni♦
Merlet	(vogeltje zonder snavel en poten) de goede klank van een eerbare naam	Dull tot Backenhagen, Rowaan
Molenrad	Maalrecht	M♦ller, Van der Molen
Molenijzer	Oud rechtssymbool	Mulder, Koiter
Morenkop	verblijf in de tropen, slaven, kruistochten	Roorda

Mossel	pelgrimage, verre reizen, zwijgzaamheid	Paus Benedictus XVI, Mossel
Mijter	Geestelijke macht	Van Doore
Notenboom	Onschuld	Notenboom
Oester	Stilzwijgendheid	Herkingen (plaats)
Olijftak	vredesembleem, ook smart en beproeving	Olivier
Ooievaar	vrede en geluk van het huis	Rheen
Os / stier	Oerkracht	Bolhuis
Paal	Karaktersterkte	Schotanus, Drent
Paard	snelheid, kloekheid, uithoudingsvermogen	Hiemstra, Rooda
Pauw	verheerlijking en opstanding, ijdelheid, overvloed	Feitsma
Pelikaan	opofferende moederliefde	Wiersema, Wigboldus
Ploeg	Landbouwembleem	Hofman, de Graaf
Poort	openhartigheid, gastvrijheid, zekerheid	Poortinga
Pijl	snelheid, behendigheid	Wissema
Raaf	moed, grote begaafdheid	Storm van 's Gravenzande, de Sigers ther Borch
Rad	rollend geluk	Holman, Huizinga, Alzum
Ram	geduld, verzoening, gematigdheid	Van Sallandt, van Hoeckelum
Ramskop	weiderecht van schapen	Huijing
Riet	leergierigheid en gedweeheid	Holdinga, Wartena
Ring	Eeuwigheidsymbool	De Vries, Jaarmsa
Roos	jeugd, schoonheid, liefvalligheid, liefde, vreugde, onschuld	Atsma, Hut
	witte roos = vreugde	Jansonius
	gouden roos = roem,	Rengers
Ruit	rechtssymbool; de ongelijkheid van het aardse	Jonkman, Walta
Ruiter	Deugdzaamheid	De Ruijter, Obreen
Rijksappel	(wereldbol) volkomenheid	Werumeus, Greijdanus, Andringa
Schaar	beroepswapen (meestal kleermaker)	Bekkema
Schapenschaar	Weiderecht	Scheers
Schelp	(St.-Jacobs-) pelgrimage, zwijgzaamheid	Van der Wal, Keizer
Slang	veldheerschap, roem, list, leven en dood	Fledderus, Schregardus
Sleutel	vertrouwen, zwijgzaamheid, dienstwaardigheid	Dijkstra, Wibbens Adelen
Snip	Behoedzaamheid	Snip
Ster	geluk, heil, ook Maria-symbool, leid-ster leiding	Haitsma, Vulsma, Rosema
Tak	standvastigheid, ook: 'wijde vertakking in de familie'	Kiers, Immenga
Tulp	voorzorg, behoorlijkheid	Schurer
Uil	wereldlijke wijsheid	Glas, Van der Meulen

Vierblad	Geluksteken	Rosmalen
Vis	Matigheid	Botma, Sinnema
Vos	slimheid, sluwheid	De Jager, Van Riesen, Vos
Vuur	reinheid, zuiverend element	Herbranda, Vonck
Wassenaar	(maansikkel) veranderlijkheid	Bobbynga, Wassenaar, Unia
Weegschaal	gerechtigheid, matigheid, gelijkheid	Talens
Wereldbol	het de wereld overwinnende Christendom	Sinnema
Wijnstok	gezelligheid, vrolijkheid	Leefsma
Zandloper	het tijdelijke van het leven	Stemphoorn, Zuidhof, Huizinga
Zeis	sterfelijkheid en de dood	Steenstra, Niemeijer
Zon	Lichtend voorbeeld	De Boo, Knot
Zwaan	Waardigheid, deftigheid, trouw	Fogelsangh, Zuiderbaan, Hoekema, Albada
Zwaard	Vrije man	Douma, Zwolsman
Zwaluw	Moed en geluk aanbrengend	Swalue

Bronnen

Familiewapens, 'n oude traditie herleeft, Jan Zeeman
 Genealogysk jierboek, 1993, Fryske Akademy Ljouwert, wapens Hesman troch J.C. Terluin
 Heraldiek, Otfried Neubecker